

Tablolarla Fıkıh Usûlü, Enver Osman Kaan (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2021), 144 sayfa, ISBN: 9789755485201

Ömer Menekşe | 0000-0003-1190-9394 | omermenekse@duzce.edu.tr

Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Düzce, Türkiye

ROR ID: [04175wc52](https://orcid.org/04175wc52)

Öz

Temel İslam bilimlerinden biri olan Fıkıh Usulü daha ilk dönemlerinden itibaren yoğun ilgi görmüş, bu konuda metin, şerh, haşiye ve muhtasar niteliğinde çeşitlilik arz eden oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Usul ilminin belli başlı meselelerini içeren bu eserler, modern dönem dediğimiz son iki yüzyılda klasik tarzdan farklı olarak daha sistemli ve metodik bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda pratik bilgilerin öğretilmesini, öğrenilmesini ve uygulanmasını kolay kılacak, kolay hatırlanmasını sağlayacak kavram haritaları, şemalar ve tablolar gibi görsel materyallerden oluşan yeni öğretim metot ve teknikleri ile eserler telif edilmeye başlanmıştır. Nitekim tanıtımını yapacağımız *Tablolarla Fıkıh Usûlü* adlı eser de bu tarz çalışmalardan biridir. Bu eser tablolarla zenginleştirilmiş, hem öğretici hem de öğrencinin fıkıh usulü ilmine dair konuları daha kolay kavramasını sağlayacak bir yardımcı ders kitabı niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Fıkıh, Fıkıh Usulü, Metot, Şer'î Deliller.

Atıf Bilgisi

Menekşe, Ömer. "Tablolarla Fıkıh Usûlü, Enver Osman Kaan (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2021), 144 sayfa, ISBN: 9789755485201". *Düzce İlahiyat Dergisi* 7/2 (Aralık 2023), 302-315. <https://doi.org/10.61272/duid.1371786>

Geliş Tarihi	05.10.2023
Kabul Tarihi	01.11.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
Değerlendirme	Tek Taraflı Kör Hakemlik + Şeffaf Hakemlik Modeli Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

***Usul al-Fiqh with Tables*, Enver Osman Kaan (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Edition, 2021), 144 pages, ISBN: 9789755485201**

Ömer Menekşe | [0000-0003-1190-9394](https://orcid.org/0000-0003-1190-9394) | omermenekse@duzce.edu.tr

Assoc. Prof., Düzce University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Düzce, Türkiye

ROR ID: [04175wc52](https://orcid.org/04175wc52)

Abstract

The usul al-fiqh, one of the basic Islamic sciences, has attracted a great deal of attention since its earliest periods, and a vast literature on this subject has emerged in the form of texts, commentaries (sharh), glosses (hashiyya) and abridgments (mukhtasar). In the last two centuries, which we call the modern period, these works, which include the main issues of usul al-fiqh, have been handled in a more systematic and methodical manner, unlike the classical style. In this context, new teaching methods and techniques, including visual materials such as concept maps, diagrams and tables, which will make it easier to teach, learn and apply practical knowledge and to remember it easily, have begun to be used. As a matter of fact, the work titled 'Usul of Fiqh with tables', which we will introduce, is one of such works. This work is an auxiliary textbook enriched with tables that will enable both the teacher and the student to comprehend the topics of the usul al-fiqh more easily.

Keywords

Islamic Law, Fiqh, Usul al-Fiqh, Method, Sharia Evidences.

Citation

Menekşe, Ömer. "Usul al-Fiqh with Tables, Enver Osman Kaan (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Edition, 2021), 144 pages, ISBN: 9789755485201". *Düzce Divinity Journal* 7/2 (December 2023), 302-315. <https://doi.org/10.61272/duid.1371786>

Date of Submission	05.10.2023
Date of Acceptance	01.11.2023
Date of Publication	31.12.2023
Peer-Review	Single-blind Peer Review + Transparent Peer Review
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Temel İslami ilimler içerisinde, klasik literatürde Usûlü'l-fıkıh ismiyle bilinen, modern dönemlerde “Hukuk Metodolojisi, Hukuk Felsefesi (Hikmet-i Hukuk) veya Yorum-Bilim” olarak adlandırılan fıkıh usulünün ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Fıkıh usulü, fıkıh ilminin daha ilk dönemlerinden itibaren yoğun ilgiye mazhar olmuş, tarihsel süreçte bu alanda metin, şerh, haşiye ve muhtasar niteliğinde devasa bir literatür oluşmuştur.

Modern dönem dediğimiz son iki yüzyılda fıkıh usulü alanında klasik eserlerden farklı bir yazım şekli benimsenmiştir. Muhammed el-Hudarı'nın (ö. 1927) *Usûlü'l-fıkıh* adlı eserinin öncülük ettiği bu dönem usul yazımında temel eğilim, klasik eserlerdeki bol terimli ağır dil ve üslubu basitleştirmek, farklı usul ekollerinin benimsemiş olduğu anlayışları birleştirmek, derin bir anlatım yerine usul ilminin temel meselelerini genel bir çerçeve içinde sunmak olmuştur.¹

Bu itibarla bilgilerin öğretilmesini ve öğrenilmesini kolaylaştırmak üzere kavram haritası, şema, tablo, diyagram gibi görsel materyallerden oluşan pratik, sistematik yeni öğretim metot ve teknikleri ile eserler telif edilmeye başlanmıştır.²

İşte fıkıh usulü alanında gerek ülkemizde gerekse Arap dünyasında yapılan bu minvaldeki çalışmalar da bunun bir örneğidir. Nitekim bu kapsamda tespitlerimize göre; Osmanlı'nın son döneminde Mehmed Hayreddin b. Halil Fevzi b. Abdullah el-Filibevî'nin³ *Tevşihu'l-Usûl* adlı eseri⁴ bu alanda yapılan ilk çalışma olma vasfını haizdir.

Günümüzde ise Suudi Arabistan Qassim Üniversitesi öğretim üyelerinden İmâd Ali Cum'a'nın *Silsiletü'l-ulûmi'l-İslamiyyeti'l-müeyyessere* adlı seri içerisinde basılan fıkıh usulüne dair şu eserleri kayda değerdir:

¹ Asım Cüneyd Köksal - İbrahim Kâfi Dönmez, “Usûl-i Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 42/201-210.

² Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2005), 388-389; Cemal Tosun - Recai Doğan, *Din Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanılışı* (Ankara: Öğreti Yayınları, 2005), 7.

³ Bk. Ömer Rıza el-Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin: Terâcimü muşannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1376/1905), 4/125; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin, esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-muşannifin* (İstanbul: MEB Yayınları, 1951), 1/357; Ferhat Koca, “Halil Fevzi Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/313.

⁴ Halil Fevzi b. Abdullah el-Filibevî, *Tevşihu'l-Usûl* (İstanbul: Tevfik Efendi Matbaası, 1298).

1. *Teşcîru Ravzati'n-nâzır li-İbn Kudâme*: Muvaffakuddin İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) Hanbelî fıkıh usulü literatüründe önemli bir yeri olan *Ravzatü'n-nâzır*⁵ adlı eserinin tablolar halinde özetidir.⁶
2. *el-Mülahhasatü'l-fikhiyyetü'l-müeyssere (müşeccer)*: Suudi Arabistan Üniversitelerinde Hanbelî fıkıhı ders kitabı olarak okutulan Hanbelî fakihlerinden Buhûtî'nin (ö. 1051/1641) *er-Ravzü'l-mürbi*⁷ adlı eseri ile İbn Duveyyân'ın (ö. 1935) *Menârü's-sebül fi şerhi'd-Delîl*⁸ adlı eserinden özetle tablolar halinde hazırladığı bir eserdir.⁹
3. *el-Kavâidü'l-fikhiyyetü'l-müeyssere*¹⁰: Eserde kâvâid türünde mezheplere göre ele alınan eserlerin bir listesi sunulmuş, kavâid kavramı ve ilmi, İslam hukukundaki külli kaideler tanıtılmıştır.
4. *Usûlü'l-fikhi'l-müeysser*: İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *Ravzatü'n-nâzır*'ının hulasası ile Abdülvehhâb Hallâf'ın (ö. 1956) *İlmü usûli'l-fikh* eseri başta olmak üzere muhtelif fıkıh usulüne dair eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır.¹¹
5. *Teşcîru Zâdü'l-müstakni' fi'htişâri'l-Mukni'*: Osmanlılar dönemi Şam Hanbelîleri'nin müftüsü olan Ebü'n-Necâ Şerefeddin Mûsâ b. Ahmed el-Haccâvî'nin (ö. 968/1560) İbn Kudâme el-Makdisî'nin (ö. 620/1223) *el-Mukni'* adlı eserinin muhtasarı olan "*Zâdü'l-müstakni'*" adlı eserinin¹² tablolaştırılmış özetidir.¹³

⁵ Ferhat Koca, "*Ravzatü'n-Nâzır*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/476-477.

⁶ İmâd Ali Cum'a, *Teşcîru Ravzati'n-nâzır li-İbn Kudâme* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1429/2008).

⁷ Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, "*Buhûtî*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/385-386.

⁸ Ferhat Koca, "*İbn Duveyyân*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/415-416.

⁹ İmâd Ali Cum'a, *el-Mülahhasatü'l-fikhiyyetü'l-müeyssere* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1425/2004).

¹⁰ İmâd Ali Cum'a, *el-Kavâidü'l-fikhiyyetü'l-müeyssere* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1427/2006).

¹¹ İmâd Ali Cum'a, *Usûlü'l-fikhi'l-müeysser* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1429/2008).

¹² Ferhat Koca, "*el-Mukni'*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/139-140.

¹³ İmâd Ali Cum'a, *Teşcîru Zâdü'l-müstakni' fi'htişâri'l-Mukni'* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1433/2012).

Tablolarla usûl-i fıkıh ilmini ele alan eserlerden biri de Abdülkerim Salih Yakub'un "*Teysiru'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl*" adlı eseridir. Eser üç cilt halinde neşredilmiştir.¹⁴

Bu metotla yazılan bir başka eser de İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) fıkıh usulüne dair risalesi olan el-Varakât'ın "*Teşcîru'l-Varakât*" adıyla neşredilen tablolaştırılmış özet halidir. Cüveynî'nin bu risalesi üzerine iki ayrı çalışma yapılmıştır.¹⁵

Yine fıkıh usulünde yapılan benzer daha birçok çalışma bulunmaktadır.¹⁶ Nitekim son yıllarda kavram ve düşüncelerin tablolarla şeklinde görsel bir biçimde ortaya konulduğu bu metodun fıkıh usulü yanında diğer dinî¹⁷ ve müspet ilimlerde de¹⁸ yaygınlaştığı görülmektedir. Nitekim Enver Osman Kaan'ın Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslam Hukuk Usulü dersi verdiği dönemde kaleme alınan ve iki baskı yapan "*Tablolarla Fıkıh Usulü*" adlı eser de bu metotla kaleme alınan modern dönem İslam hukuk usulü kitaplarından biridir.

Fıkıh usulü külliyyatının ders notları mahiyetindeki bu çalışma, okumayı ve okutmayı kolaylaştırmak amacıyla tablolar halinde sade ve anlaşılır bir üslup ile hazırlanmış; özellikle bu alanda ilk kez okuma yapan veya ders alan kişiler de dâhil herkesin kolayca anlayabileceği bir eserin ortaya konulması hedeflenmiştir. Nitekim müellif bunu eserinin önsözünde şöyle ifade etmektedir:

¹⁴ Abdurrahim Salih Yakub, *Teysiru'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl* (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1431/2010).

¹⁵ Internet Archive, "*Teşcîru'l-Varakât*" (Erişim 19 Ekim 2023); Mektebetü Nûr, "*Tahmîlü Kitabi Teşcîri'l-Varakât fi Usûli'l-Fıkh*" (Erişim 19 Ekim 2023).

¹⁶ İzzüddin el-Abd, *Teşcîru Kitabu'l-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh li Vehb ez-Zuhaylî* (b.y.: y.y., 2022). Ayrıca Cezayir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Ömer Mûne ve Abdülkadir Ca'fer'in hazırladığı usûl-i fıkh ve miras hukukuna ilişkin şema ve tablolar için bk. Minassatü't-Tevâsülü'l-İlmi (Erişim 19 Ekim 2023).

¹⁷ Hadis edebiyatına ilişkin çalışmalar için bk. İmâd Ali Cum'a, *Usulü't-tahric ve dirasetü'l-esanidi'l-müeyyessere* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1425/2004); İmâd Ali Cum'a, *Mustalahü'l-hadisî'l-müeyyessere* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1426/2005). (Bu iki eserin tercümesi için bk. Ammad Ali Cum'a, *Tablolarla Hadis Usulü ve Edebiyatı*, çev. Yavuz Köktaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016). Yine aynı şekilde kıraat ilmine dair bir çalışma için bk. İmâd Ali Cum'a, *Ahkâmut-tilave ve't-tecvîdü'l-müeyyessere* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1425/2004); Arap dili ve edebiyatına yönelik bir çalışma için de bk. İmâd Ali Cum'a, *Teşcîru Evdahi'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik* (Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1434/2013).

¹⁸ Bk. Lâle Sirmen, *Tablolarla Eşya Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022); Toygar Çetin, *KPSS Tablolarla Vatandaşlık Ders Notları* (İstanbul: 4T Yayınları, 2020).

“Günümüzde İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde ‘İslam Hukuk Usulü’ adı altında okutulan bu ilim, 19. asrın ortalarına kadar mantık ve gramer ilimleriyle harmanlanmış kitaplar vasıtasıyla öğretilirken, özellikle 20. asrın başlarından itibaren bahsi geçen ilimlerden nispeten soyutlanmış ve belli bir çerçevede dâhilinde yazılmış eserler yoluyla öğretilmeye başlamıştır... Elinizdeki eser... tablolarla zenginleştirilmiş, konuların tablolar ile anlatılmasında hem hocanın hem de öğrencinin işinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.” (s. 9)

Fıkıh usulü ilmini tablolar halinde özetleyen bu çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Müellif bölümleri ve konuları oluştururken Gazzâlî'nin şer'î hüküm yani “semere” olarak nitelediği usulün dört ana konusu çerçevesinde ele aldığı tasnifi¹⁹ benimsemiştir. Buna göre çalışma semerenin elde edileceği kaynaklar (müsmir) *Şer'i Deliller*, elde edilen semere *Şer'i Delillerden Çıkarılan Hükümler*, semere elde etme yolları ve yöntemleri (turûkü'l-istismâr) *Şer'i Delillerden Hüküm Çıkarma (İstinbat) Kuralları*, son olarak semereyi elde edecek kişi (müstesmir) ise *İçtihat ve Taklit* başlıklarıyla ele alınmıştır.

Fıkıh usulüne dair genel bilgilerin verildiği giriş bölümünde öncelikle konu edilen ilmin lugavî ve istilâhî tanımları yapılmış; konusu ve gayesi kısaca açıklanmıştır. Bunun yanında usûl-i fikhın doğuşu ve tedvini ele alınmış, bu süreçte ortaya çıkan metotlar izah edilmiştir. Ayrıca mütekellim (Şafiiler) ve fukaha (Hanefiler) yöntemlerine dair malumatlar verilerek her iki metoda göre tedvin edilmiş usul kitapları örnekleri belirtilmiştir. Daha sonra iki metodu mezcedip tek bir yerde toplayan memzûc (karma) eserlerle birlikte bilahare ortaya çıkan yeni metotlar da zikredilmiştir. (s. 15-19)

Eserin birinci bölümü, İslam hukukunun kaynaklarının detaylı bir şekilde ele alındığı *Şer'i Deliller* başlıklı bölümdür. Burada önce deliller şematik olarak tanım ve kısımları şeklinde ele alınmış (Bk. Tablo:1) , usul âlimlerince genel kabul gören asli, mülhak ve yöntem mahiyetli deliller şeklindeki üçlü tasnife yer verilerek kaynaklık durumları izah edilmiştir. Ayrıca delillerin farklı mezhep ve görüşlerce nasıl kabul edildiği değerlendirilmiş, sade ve anlaşılır bir üslupla kısaca detaylara girilmiştir. (s. 21-67)

Eserin ikinci bölümünde *Şer'i Delillerden Çıkarılan Hükümler* konusu ele alınmıştır. Bu mevzu “hüküm ve kısımları”, “hâkim”, “mahkûmun fiḥ” ve “mahkûmun aleyh” olmak üzere dört başlık halinde incelenmiştir. (s. 69-90)

İlk olarak usul literatüründeki hükümlerin teklifî hüküm ve vaz'î hüküm şeklindeki ikili tasnifine yer verilmiş; tanımları, aralarındaki farkları, çeşitleri örnekleriyle ayrı ayrı ele alınmıştır. Teklifî hükümle irtibatlı azimet ve ruhsat, eda-kaza ve iade kavramları, vaz'î hükümler konusunda da sebep, rükün, şart ve mani terimleri tek tek açıklanıp tanımları yapılmıştır.

¹⁹ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1430/2009), 1/10-11.

Hüküm koyma (teşrîf) yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu hususunun ele alındığı “Hâkim” başlığı altında, kelâmî bir konu olan hâkimin kullar hakkındaki hükmü bilmesi meselesi “hüsün ve kubuh” teorisi çerçevesinde ihtisar edilerek izah edilmiştir. Ayrıca itikadî mezheplerin bu konudaki görüşleri kısaca serdedilmiştir.

Teklifi veya vaz'î hükümlerin konusunu teşkil eden fiil ya da durumların yani hükmün konusunun anlatıldığı “mahkûmun fih” kısmı da bu bölümde bahsedilen konulardandır. (Bk. Tablo:2) Daha sonra hükmün muhatabı olan mükellefin konu edildiği “Mahkûmun aleyh” başlığı altında mükellefiyetin temelini oluşturan şartlar, ehliyet teorisi ve ehliyet arızaları incelenmiştir. (s. 91-132)

Eserin üçüncü bölümünde “Şer'î Delillerden Hüküm Çıkarma Kuralları” başlığı altında, şer'î hükümlerin kendisinden çıkarıldığı Kur'an ve sünneti anlayabilmek için Arap dilinin lafızlarının delalet ettiği manaları bilmenin gereğine işaret edilmiştir. Bu çerçevede lafız mana ilişkisi, lafzın hükmü delaleti konuları ele alınmıştır. Ayrıca mutlak, mukayyed, hass ve âm kavramları, manaya delaletinin açıklığı ve kapalılığı, manaya delaletin şekli üzerinde durulmuştur. (Bk. Tablo:3)

Ayrıca mefhûm-i muhâlefet, delillerin teâruzu ve nesih konuları tablo halinde örneklerle anlaşılır bir şekilde özetlenmiştir. Nesih konusu da mahiyeti, imkânı, şartları, şekilleri, bilinme yolları ve tahsis ile arasındaki farklar açısından değerlendirilmiştir.

Eserin dördüncü ve son bölümü ise *İçtihat ve Taklit*'tir. Müellif bu bölümde önce içtihat konusunu ele almış, içtihat lafzının sünnettaki kullanımı, kavramsal çerçevesi kapsamında tanımı, alanı, hükmü ve şartlarına değinmiştir. Bilahare literatürde “içtihadın bölünmesi” adıyla anılan, fıkıhın bütün konularında değil sadece bazı konularında içtihat yapıp diğer konularda başkalarını taklit etmenin caizliği meselesinde usulcülerin farklı görüşlerini yansıtmış, müçtehitlerin tâbi tutulduğu en yaygın ikili tasnif olan “mutlak-mukayyed müçtehit” konusu kapsamında müçtehitlerin mertebeleri konusunu ele almıştır. İçtihadın hükmü sadedinde ise yapılan içtihadın isabet-hata ve bağlayıcılık-nakz açısından dinî ve hukuki değerini cumhur ve diğer ulemanın delilleri ışığında özetlemiştir.

Bilahare taklid konusu açıklanmış, belli bir mezhebe bağlanmanın zorunlu olmadığı vurgulanmış, taklidin caiz olduğuna dair görüşler zikredilmiş ve müçtehidin başkasını taklid etmesi konusu ele alınarak eser tamamlanmıştır. (s. 133-144)

Eser daha önce İslamî ilimlerde uzmanlaşmamış olanlar için klasik eserlerin derin dünyasında kaybolmadan, usûl-i fıkha dair genel çerçevede ve anlaşılır

bir üslupla bilgiler sunmaktadır. Değınilen konular okuyanın zihninde konuyla ilgili bir harita oluşturabilecek düzenle tasnif edilmiştir.

Müellif, kavramların izahı noktasında bolca örnekler kullanmış, meselenin izahı sadedinde gerektiğı yerde mukayese açısından mezhepler arası farklı görüşleri zikrederek okurun meseleyle ilgili külli bir bakış açısına sahip olmasını sağlamıştır.

Eser, İslamî ilimlerde ya da usûl-i fıkhıta kendisini geliştirmek isteyen öğrencilerin giriş mahiyetinde okuyabileceğı bir niteliktedir. Nitekim klasik eserlerde var olan zorluğu dikkate alarak hazırlanan bu çalışma, birçok İlahiyat ve İslami İlimler fakültesinde, Diyanet'e bağılı çeşitli ihtisas ve eğitim merkezlerinde yardımcı ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Bununla birlikte söz konusu eserde göze çarpan bir takım eksikliklerin giderilmesi, bazı ilavelerin yapılması eserden istifadeyi daha da artıracaktır. Bu kapsamda ileriki baskılarda şu hususların yeniden gözden geçirilmesinin faydalı olacağı mülâhaza edilmektedir:

- Giriş kısmında fıkhı usulünün tanımında yer alan “kaide/kavâid” kavramı kısaca külli kaziyeler olarak ifade edilmiştir. Bu terimin izahı sadedinde okuyucunun konuyu daha iyi kavraması adına en azından parantez içerisinde “bir meselenin hükmüne ulaşmayı sağlayan soyut kaynak ve yöntem kuralları” olarak belirtilip “Mutlak emir vücûba delâlet eder.” kaidesine göre bir davranışın emredilmesi, aksini gösteren bir karine olmadıkça onun yapılmasının farz/vacip olduğu anlamına gelir gibi bir örnekle konu daha iyi pekiştirilebilirdi.
- Müellif şer’î delillerin delil değerini ve işlevini konu alan tartışmaları mezhep ve ekoller bağlamında ele alıp kabul veya reddedenlerin gerekçelerini örneklerle sıralamıştır. Bu noktada kendi tercihini belirtmemiştir. Hâlbuki bu konuda değerlendirmeler yapılması meselenin daha iyi anlaşılmasını, okurun zihninde konuyla ilgili soru işaretinin olmamasını temin edecektir.
- Şer’î delillerle ilgili usulcülerin dayandıkları delillerden örnekler verilirken bazen zikredilen âyet ve hadislerin sadece Arapçası ile yetinildiğı, hadislerin kaynağının belirtilmediğı görülmüştür. Yazım birliğı açısından buna riayet edilmesi uygun olacaktır.
- Alana has terimlerin ve tanımların hem Arapça hem de Türkçelerinin verilmesi bir sonraki adımda, yani asıl kaynaklara inilmesi aşamasında bir aşinalık kazandıracaktır.
- Genelde konu ile alakalı bir, nadiren iki örnek verilmesi bazen ise hiç örnek verilmemesi kısmen bazı noktaların netleşmeden geçilmesine neden olmuştur.

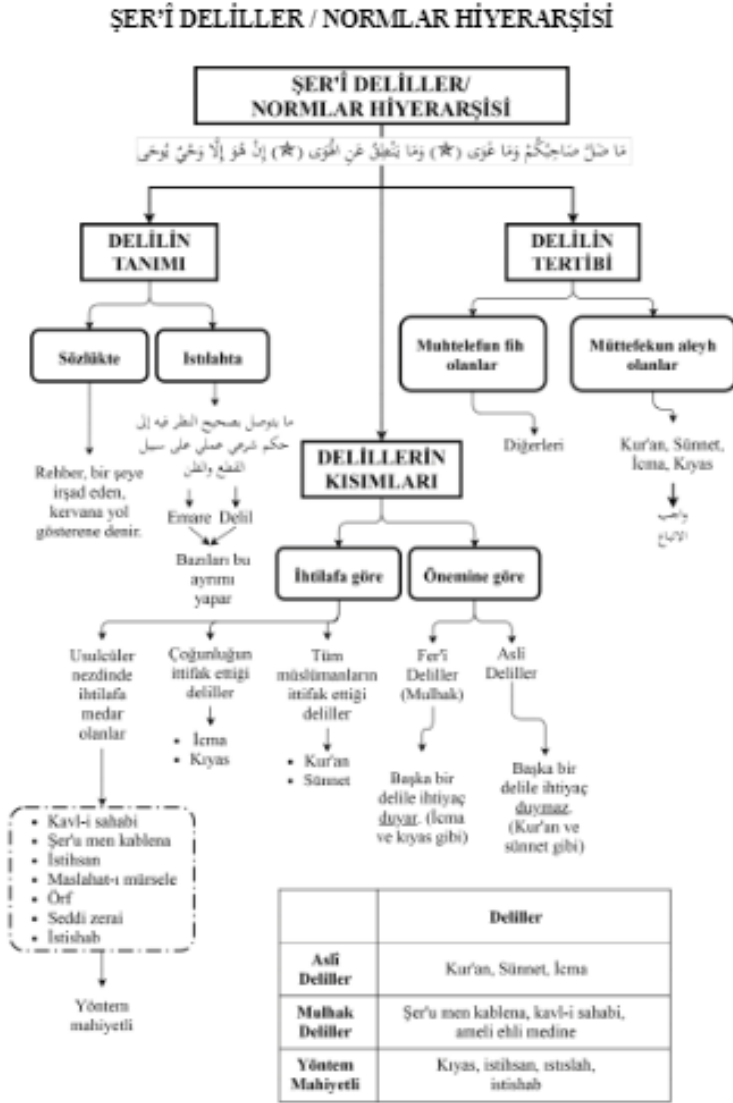

- Eserin sonunda bir kaynakçanın olmaması ise eser adına bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Gerçi müellif eserinin ön sözünde *“ülkemizde, üslubunun kolaylığı, örneklerinin zenginliği dikkate alınarak... kaleme alınan... ve ders kitabı olarak tercih edilen eserlerden faydalanılarak...”* özellikle de teknik olarak Abdurrahman Yakub’un (ki sehven Abdurrahman yazılmış, Abdurrahim olacak) *“Teyşiru’l-vusûl ilâ ilmi’l-usûl”* kitabını esas aldığını belirtmiştir. Ancak çalışmada istifade edilen kaynakların bir liste halinde verilmesi daha iyi olurdu.
- Verilecek kaynakçaya ilaveten ayrıca ek olarak hem araştırmacıların hem de öğrencilerin istifadesi için konu ile ilgili makale ve kitap çalışmalarını içerir bir ‘ileri okuma listesinin’ olması da son derece faydalı olacaktır.

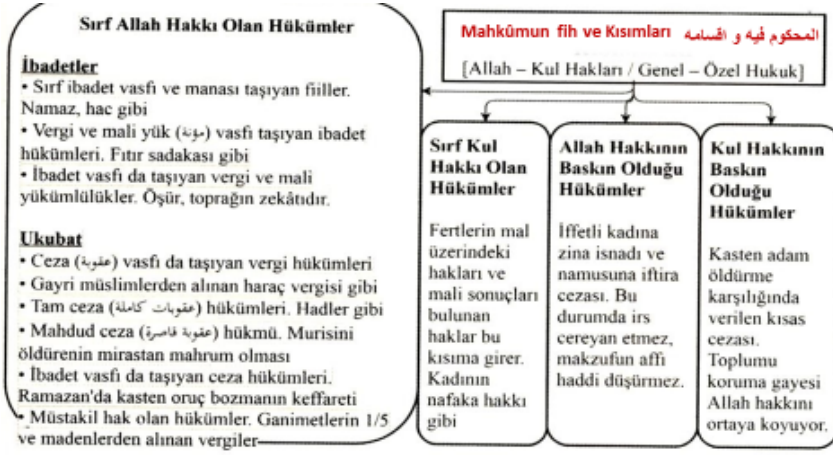
Netice itibarıyla ders kitabı formatına uygun hazırlanmış olan bu çalışma; dil ve üslubunun sade ve anlaşılır olması, -her ne kadar kaynakçası belirtilmesi de- zengin bir literatür kullanılarak hazırlanması, konuların bütünlük içinde ve sistemli bir şekilde aşırı ayrıntıya boğulmadan ele alınması, müellifin konuya olan vukufiyeti ve özgün değerlendirmeleri, alana ait teknik bilgi ve tespitleri, kendi alanında daha sonra yapılacak ilmî araştırmalara önemli bir literatür katkısı sağlaması nedeniyle özellikle alanla yeni tanışanlar başta olmak üzere konuya alaka duyan akademisyenler ve araştırmacılar için ciddi bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen eksikliklere rağmen ciddi bir emek mahsulü olan bu çalışmadan dolayı hocamızı tebrik ediyor ve bu alandaki ihtiyacın giderilmesine yönelik çalışmaların devam ettirilmesini temenni ediyoruz.

Tablolar:

Tablo: 1

Tablo: 2

<p>Has</p> <p>Tek vaz' ile tek bir manayı ifade etmek üzere konmuş ve bir tek ferdle delalet eden lafızdır. Mehmet, adam, kadın isimlerinde olduğu gibi 2, 5, 10 sayılarında olduğu gibi</p>	<p>Amm</p> <p>Tek vaz' ile tek bir manayı ifade etmek üzere konmuş bulunsa ve muayyen bir miktarda sınırlı olmaksızın bu mananın kendisinde gerçekleştirilebilecek fertlere şamil olan (kapsayıcı) lafızdır. علماء البلد</p>
<p>Mutlak</p> <p>Gayr-i muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve kendisinin herhangi bir sınıfla kayıtlı olduğuna dair delil bulunmayan lafızdır. Adam, adamlar, kitap, kitaplar</p>	<p>Mukayyed</p> <p>Gayr-i muayyen bir ferdi veya fertleri göstermekle birlikte, kendisinin herhangi bir sınıfla kayıtlı olduğuna dair delil bulunan lafızdır. İmamın adam veya doğru sözünü adamlar, kıymetli kitaplar...</p>
<p>Şer'î hükümler Kur'an-ı Kerim ve sünnetten çıkarılır.</p>	
<p>Kur'an ve sünnetin dili araççadır. O halde hüküm çıkarmada lafız, lafızın manasını ve delaletini bilmek gerekir.</p>	
<p>Usulcüler arap dilinin kelime manalarında emir, nehiy, uyarı, husus, itlak, tekyid, hakikat, mecaz, mantık, mefhum araştırmışlar ve genel kuralları oluşturmuşlardır.</p>	
<p>Bu kurallar ile Şâri'in maradına ulaşmaya çalışmışlardır.</p>	
<p>النهي للتحريم / الأمر للوجوب</p>	
<p>العام يشمل جميع أفراد / لا تطلق يدل على الفرد الشائع</p>	

Tablo: 3

Kaynakça | References

- Abd, İzzüddin. *Teşcîru Kitabu'l-Vecîz fi Usûli'l-Fıkıh li Vehb ez-Zuhayli*. b.y.: y.y., 2022.
- Ali Cum'a, Ammad. *Tablolarla Hadis Usulü ve Edebiyatı*. çev. Yavuz Köktaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Ali Cum'a, İmâd. *el-Kavâidü'l-fıkhiyyetü'l-müeyssere*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1427/2006.
- Ali Cum'a, İmâd. *el-Mülâhhasatü'l-fıkhiyyetü'l-müeyssere*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1425/2004.
- Ali Cum'a, İmâd. *Teşcîru Zâdü'l-müstakni' fi'htişâri'l-Mukni'*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1433/2012.
- Ali Cum'a, İmâd. *Usûlü'l-fıkhi'l-müeysser*. Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1429/2008.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2005.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifin, esmâ'ü'l-mü'ellifin ve âşârü'l-muşannifin*. 2 Cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1951.
- Bedir, Murteza. "er-Risâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/117-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çetin, Toygar. *KPSS Tablolarla Vatandaşlık Ders Notları*. İstanbul: 4T Yayınları, 2020.
- Dîb, Abdülazîm Mahmûd. "Buhûfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/385-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Filibevî, Halil Fevzi b. Abdullah. *Tevşîhu'l-Usûl*. İstanbul: Tefvik Efendi Matbaası, 1298.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1430/2009.
- Internet Archive. "Teşcîru'l-Varakât". Erişim 09 Aralık 2023. https://archive.org/details/1_20230729_20230729_1319
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-mü'ellifin: Terâcimü müşannifi'l-kütübi'l-'Arabîyye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1376/1905.
- Koca, Ferhat. "el-Mukni' ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/139-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Koca, Ferhat. "İbn Duveyyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/415-416. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koca, Ferhat. "Ravzatü'n-Nâzır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/476-477. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Koca, Ferhat. "Halil Fevzi Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/313. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Köksal, Asım Cüneyd - Dönmez, İbrahim Kâfi. "Usûl-i Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/201-210. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Mektebetü Nûr. "Tahmîlü Kitabi Teşcîri'l-Varakât fi Usûli'l-Fıkıh". Erişim 09 Aralık 2023.

<https://www.noor-book.com/كتاب-تشجير-الورقات-في-أصول-الفقه-pdf>

Minassatü't-Tevâsülü'l-İlmi (Erişim 09 Aralık 2023). <https://alilmi.com/>

Sirmen, Lâle. *Tablolarla Eşya Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

Tosun, Cemal - Doğan, Recai. *Din Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanılışı*. Ankara: Öğreti Yayınları, 2005.

Yakub, Abdurrahim Salih. *Teyşîru'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl*. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1431/2010.